

УДК 316.32.57

С. В. Білошицький

ЛІБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЕЛІТИ

У статті робиться спроба виявити ідейно-організаційні механізми формування в ХХ ст. транснаціональних глобалізованих еліт, дослідити вплив цього процесу на реалізацію ліберально-демократичної доктрини «народного суверенітету» та проаналізувати наслідки цього впливу для подальшої трансформації сучасних ліберально-демократичних режимів.

Ключові слова: ліберальна демократія, народний суверенітет, глобалізація, політична еліта, політична трансформація.

Вітчизняне суспільство та політикум конче потребують вироблення адекватного уявлення про ресурси, проблеми та перспективи розвитку сучасної ліберально-демократичної ідеології, яка останні десятиліття виступала домінуючою формою політичної організації провідних країн світу. В рамках комплексного дослідження феномена ліберальної демократії дуже важливо встановити наявність або відсутність як внутрішньосистемних чинників, так і зовнішніх перешкод на шляху поширення ліберальних цінностей в сучасному світі, зокрема з боку сучасних транснаціональних глобалізованих еліт.

В загальному вигляді проблема полягає в тому, що канони ліберальної демократії передбачають взаємозалежність громадянського суспільства і його еліти в рамках концепції «народного суверенітету». Відсутність такої залежності класифікується як вихід політичної системи за межі ліберальної демократії в бік авторитаризму або тоталітаризму. Водночас в надрах самих провідних суспільств, що репрезентують стандарти ліберальної демократії, характер відносин між громадським суспільством і правлячою національною елітою виходить за межі задекларованої моделі. Остання в питаннях визначення стратегії розвитку суспільства і держави в більший мірі починає орієнтуватися не на запити своїх співвітчизників, а на інтереси транснаціональної глобалізованої еліти, яка протягом ХХ ст. перетворилась на провідну правлячу верству глобалізованого світу.

Деякі аспекти даної проблеми у своїх наукових працях висвітлювали С. Хантінгтон, І. Валлерстайн, Ж. Атталі, М. Кревельд, В. Галецький, Б. Кагарлицький, О. Зинов'єв, О. Панарін, А. Уткін та інші, однак вони лише виявили тенденцію поступової глобалізації правлячих світових еліт, не відповідаючи на питання про ідеологічний зміст та ідеологічні перспективи досліджуваного процесу.

Таким чином, завдання статті – виявити ідейно-організаційні механізми формування в сучасному світі транснаціональних глобалізованих еліт; проаналізувати вплив цього процесу на реалізацію ліберально-демократичної доктрини «народного суверенітету» та вивчити наслідки цього впливу для подальшої трансформації сучасних ліберально-демократичних режимів.

Незважаючи на те, що поняття «еліта» з'явилося в політологічному лексиконі не більше століття тому назад, сам по собі поділ людей на тих, хто здатний (або гідний) здійснювати владу, і тих, хто під цією владою перебуває, виник набагато раніше. Ще в працях Конфуція, Платона, Аристотеля, Полібія, Н. Макіавеллі і в уже класичних творах М. Вебера, Г. Москі, В. Парето, Дж. Сарторі, Х. Ортеги-і-Гассета та інших мислителів простежується традиція розглядати характер взаємин суспільства і його еліти як фактор, що визначає форму державного правління. Загалом, елітаристські форми – монархія, аристократія та олігархія мисляться як такі суспільні організації, в яких еліти (правителі) залишаються у своїх вчинках незалежними від думки народу, в той же час народницьким формам – демократії, охлократії й анархії властиве чуйне ставлення до суспільних настроїв і сподівань.

Усвідомлюючи недосконалість як елітаристської, так і народницької форм правління, ще Аристотель висунув ідею про подолання крайнощів цих підходів, запропонувавши державним мужам встановлювати в суспільствах нову форму правління – політію, що припускала «змішання олігархії та демократії» [1, с. 561]. Через дві тисячі років Н. Макіавеллі також дійшов висновку, що ефективність і життєздатність суспільству може забезпечити змішана форма державного правління, що поєднує елементи монархії, аристократії та демократії [2, с. 135-142]. При цьому головною умовою є наявність, на думку мислителя, певної таємної змови між володарем і народом, у результаті якої останній відчуває свою значимість і знаходить визнання.

Пізніше ідеї Н. Макіавеллі послужили методологічним базисом для розвитку ідеології класичного лібералізму, представленим працями таких учених і громадських діячів, як Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Б. Констан, А. де Токвіль та ін.

Зокрема, Т. Гоббс, визначаючи критерії легітимності державного правління, прийшов до висновку, що основним джере-

лом влади є наявність згоди громадян відносно суб'єктів і цілей правління. Таким чином, як це не парадоксально здається на перший погляд, народ може бажати встановлення не тільки демократичного, але й аристократичного або монархічного правління, якщо останні будуть виражати й відстоювати суспільний інтерес [3, с. 395]. Відсутність механізму виявлення народної згоди привело ідеологів лібералізму до необхідності інституціалізації представництва у вигляді системи спеціальних установлень політико-правового характеру. Як відзначив Дж. Мілль, «приходить час, коли піддані... воліють розглядати правителів як уповноважених, яких можна відкликати... Потрібно, щоб правителі були з народу, щоб їхні інтереси й воля збігалися з народними. Правителю, по-справжньому підвітному, який може бути зміщений, можна довірити владу. Це буде влада народу, лише сконцентрована у формі, зручній для виконання» [4, с. 10].

Таким чином, невідчужуваною цінністю ліберальної демократії був проголошений принцип взаємозалежності громадянського суспільства і його еліти. Саме їй лібералізм призначає роль виразників інтересів громадян, своєрідної виконавської структури «народного суверенітету». Показово, що, вступаючи в 1801 р. на посаду президента США, великий ліберальний теоретик того часу Т. Джефферсон пообіцяв своїм виборцям «абсолютну покірність рішенням більшості, що є життєво важливим принципом республіки, від якого немає відступу» [5, с. 381].

Проголошуючи імператив «народного суверенітету», ліберали рішуче рвали зі сформованими в історії західної політичної традиції періодами, коли еліти розглядали винятково себе як джерело формування державного інтересу. Ліберальна демократія була готова визнати лише таку правлячу еліту, яка мала делеговані представницькі повноваження з боку громадянського суспільства. При цьому важливо відзначити, що широкі соціальні верстви, що не відповідають критеріям громадянського суспільства, не завжди розглядалися як носії «народного суверенітету» й, відповідно, не могли розраховувати на представництво у владі.

Важливо відзначити, що розвиток класичної ліберальної ідеології відбувався в період розквіту Вестфальської системи, коли на Заході домінувала точка зору, що «людство повинне жити, будучи розділеним на держави», і що «люди, які жили не в державах, як це було за межами Європи, належать до нижчих «племінних» цивілізацій і тому навряд чи можуть вважатися людьми» [6, с. 230]. Виходячи з неї, широке поширення отримало так зване протиставлення національних і космополітичних (у значенні над- або позанаціональних) мотивів у поведінці державних еліт. Перші стали асоціюватися з реалізацією принципу «народного

суверенітету», другі – зі «зрадою еліт» на користь інших країн або власного вузького егоїзму.

Розвиток ідеології лібералізму супроводжувався й детерміновувався революційними змінами самої соціальної структури західного суспільства. У XIX – першій половині XX ст. у суспільному укладі промислових країн міцне становище зайняли представники двох нових класів: промислової буржуазії та індустріальних робітників. До початку XX ст. ці дві групи на противагу колишнім домінуючим елітам (династичним, аристократичним і військовим) стали остаточно панувати в національних державах. Відповідно, в обох класів – спочатку в буржуа, потім і в робітників, крім класової, розвилася й національна свідомість. Друга найчастіше виступала в одяннях першої: «поряд із класовим ідеалом нація перетворилася в ідеал, що має найвищу цінність й відіграє все більшу й більшу роль» [7, с. 22]. Саме національна ідея на відміну від соціальної забезпечувала консенсус еліт і задавала параметри громадянської ідентичності.

Водночас у рамках тієї та іншої соціальної ідентичності виникло два паралельних і конфронтуючих між собою глобалістських космополітичних проекти, позначених марксистською методологією як «імперіалізм» та «пролетарський інтернаціоналізм». Обидва проекти виступали за вихід з рамок національних систем цінностей і підпорядкування утворених еліт економічним або ідеологічним імперативам. Столиця «імперіалістичного» проекту після першої світової війни перемістилася з Лондона в Нью-Йорк. Цей проект зводився до підхльостування міжнародної економічної інтеграції шляхом створення спільних ринків, розвитку міжнародного кредиту, удосконалення технологій масового виробництва. Ядром проекту виступали буржуазні кола Великобританії, Франції, Італії, США, ряду латиноамериканських і центральноєвропейських країн, однак зрозуміти його логіку можна тільки з урахуванням тієї обставини, що розвивався він в умовах колоніалізму.

Колоніальні імперії, що утворилися ще в період абсолютизму, припускали встановлення за допомогою військової сили на територіях залежних країн влади, експортованої з метрополії адміністрації. Таким чином, колонії втрачали суверенітет, і влада над ними здійснювалася людьми, що представляла іншу країну, з її інтересами, законами й звичаями. При цьому сама метрополія, зберігаючи в недоторканності свій суверенітет, поширювала його на колонію, а адміністративно-політичний апарат колонії був не більш ніж філією державного апарату самої метрополії.

Це значило, що «імперіалістичний» проект не стільки руйнував принцип «народного суверенітету», скільки розширював його до кордонів метрополії, у які входили окремі держави. Суб'єктом

же експлуатації колоній виступали не тільки еліти, а й метрополії в цілому, оскільки колоніальна політика сприяла сукупному росту добробуту всього населення метрополії. Фактично, як помітив А. Тойнбі, «імперіалістичний» проект припускає поділ суспільного організму на три частини: владна меншість, внутрішній і зовнішній пролетаріат. Перші дві частини існували в рамках ліберально-демократичної доктрини «народного суверенітету». Третя частина була винесена за рамки метропольного громадянського суспільства, що розглядало їх як «нижчу людську породу «побитих собак» [8, с. 212].

Столицею альтернативного глобалістського проекту — «пролетарського інтернаціоналізму» виступала Москва, яка спробувала організувати модернізацію навколишнього простору на комуністичних принципах (знищення приватної власності, зрівняльний розподіл, державний атеїзм і т.д. з наступним відмиранням держави, у тому числі шляхом подолання національних кордонів).

Марксизм-ленінізм припускав, що світовий пролетаріат принципово інтернаціональний (глобальний) і не має батьківщини. Щоб захистити свої права, він повинен протистояти глобалізованій буржуазії, що глибоко інтернаціональна, але приховує це, тому що використовує так звані національні держави як інструменти своєї політики, що дозволяють сегментувати і дезінтегрувати глобальний пролетаріат. Відповідно, справа звільнення пролетаріату припускає ліквідацію націй, держави, а потім і глобальної буржуазії [9, с. 158].

Як зауважує В. Галецький, у термінах глобалістики інтернаціоналістський марксизм може бути переформульований у такий спосіб: «Відбулася глобалізація капіталів і робочої сили, тобто базису суспільства, і, отже, його надбудови. Є глобальний експлуататорський клас — глобальна буржуазія, і є глобальний експлуатований клас — глобальний пролетаріат... Глобальна буржуазія сильна, тому що являє собою клас-для-себе та мислить себе як єдине ціле. Глобальний пролетаріат поки що клас-у-собі. Він повинен усвідомити себе єдиним цілим, відкинувши націоналізм і патріотизм як щось непотрібне, таке, що заважає. Завдання комуністичного Інтернаціоналу — перетворити глобальний пролетаріат із класу-у-собі в клас-для-себе» [10, с. 58].

У рамках проекту «пролетарського інтернаціоналізму» сформувався свій елітаристський глобалізований прошарок, що відрізнявся строкатістю національного складу й здатністю до наднаціонального мислення. Незабаром ідея створення глобального пролетаріату виявилася дискредитованою в силу своєї утопічності, і надалі цей проект переродився в утворення транзитної (вільної від економічного колоніалізму) імперії, правляча еліта якої досить швидко оформилась у відособлену касту. Система

прийняття управлінських рішень більшою мірою спиралася на інтелектуальні ресурси самих еліт і залежала від ідеологічних умовностей та характеру викликів, що поставали перед комуністичним суспільством. Самі рядові громадяни, незважаючи на проголошення режиму «народної» (пролетарської, радикальної, революційної та ін.) демократії, були позбавлені ефективних важелів впливу на еліти.

Як відзначав М. Восленський, комуністичне суспільство породило двокласову систему: керуючий клас – партійну номенклатуру й керований (гноблений) клас – все інше населення незалежно від його місця в соціальній системі [11, с. 27-34]. При цьому, стверджує О. Зинов'єв, у системі влади та управління комуністичного суспільства вже в сталінські роки можна було розрізнити два аспекти: 1) ставлення влади та управління до підвладного і керованого суспільства; 2) внутрішнє розчленовування самої системи влади й взаємини усередині неї. У другому аспекті йдеться про такий елемент у самій системі влади, що дозволяє контролювати саме систему влади та змушувати її функціонувати як єдине ціле, – «про надвладу або про владу над самою системою влади», що складалася зі сполучення елементів народовладдя та партійно-державного апарату (канцелярії вождя, управлінської номенклатури, органів державної безпеки) [12, с. 288].

Таким чином, ХХ ст. перетворилося в арену боротьби двох філософій глобалізації, очолюваних різнотиповими глобалістськими елітами. У рамках західної колоніальної імперської глобалізаційної моделі до влади прийшли буржуа, що конвертували свій економічний вплив у політичну владу. Конфронтуюча їй комуністична транзитна глобальна імперія очолювалася політичними елітами, що захопили державну владу та отримали доступ до управління в сфері виробництва. При цьому тільки метрополія західної глобалістської імперії, без урахування ситуації в колоніях, могла претендувати на розвиток принципів «народного суверенітету» і реалізацію ліберально-демократичних підходів до питань політичного представництва.

Завершення Другої світової війни привело до формування Ялтинсько-Потсдамської системи світу. Обидва глобалістських проекти значно приросли територіями та практично вступили в прикордонне зіткнення один з одним (західне співтовариство інтегрувало Німеччину, Японію й Італію, комуністичне – країни Східної та Центральної Європи). У цей період між їх елітами значно активізувалися офіційні й неофіційні контакти, у рамках яких обговорювалися глобальні проблеми світового розвитку, проводилися заходи щодо посилення взаємної довіри.

За твердженням американського політолога І. Валлерстайна, вже тоді намітився процес співробітництва та інкорпорації части-

ни еліт комуністичного співтовариства в трансатлантичні. Обидва глобалістських проекти знаходили свою легітимність лише в умовах непримиренного взаємного протистояння. Трансатлантисти, вибудовуючи систему глобальної економічної і політичної експлуатації сателітів і колоній, мали потребу в сильному ідеологічному прикритті, яке могла забезпечити погроза поширення «світового комунізму». У свою чергу, комуністична правляча еліта могла виправдати перед своїм населенням непопулярні міри особливостями «агресивного світового оточення» [13, с. 17]. Взаємне співробітництво глобальних еліт стало основною умовою їхнього виживання в умовах зростаючого тиску з боку підвладних мас.

Потужним фактором приборкування мас стало обопільне розгортання кампанії «холодної війни». Ліберально-демократичне представництво, що існує в декількох країнах трансатлантичної метрополії, стало виступати ідеологічною вітриною «вільного світу», яка начебто протистояла демонізованій «імперії зла». При цьому трансатлантична еліта всіляко заперечувала свою відповідальність за ситуацію поза межами метрополії.

Відповідно до дії закону взаємного уподібнення супротивників, що є, на думку О. Зинов'єва, одним з окремих випадків загального закону конвергенції, тісна взаємодія еліт привела до взаємного уподібнення форм і методів політичного управління масами [14, с. 44]. Комуністичні еліти були змушені здійснити ряд заходів щодо лібералізації політичної системи, зміцнення законності та розгортання елементів «суспільства споживання». Трансатлантисти, в свою чергу, розвинули ефективну систему соціального захисту, створили потужний багатомільйонний бюрократичний апарат, спроможний мобілізувати суспільство для досягнення стратегічних цілей, сформували управлінську еліту, що була спроможна самовідтворюватися та звільнятися від кон'юнктури суспільних настроїв.

Одним з потужних свідчень ефективності функціонування транснаціональних еліт став процес деколонізації країн «третього світу». Колоніальні народи Азії й Африки, звільнившись у 1950-1970 рр. від своїх західних метрополій під агресивними антизахідними гаслами, не вступили у всесвітню «антизахідну лігу». Одержання політичної незалежності вчорашніми жертвами західної імперії не супроводжувалося відмовою від сформульованих трансатлантистами конституцій, відмовою від найтісніших зв'язків з метрополією, у тому числі в рамках підготовки національних еліт і надання економічної допомоги. Як відзначає А. Уткін, головними інструментами впливу Заходу на постколоніальні країни стали проекти щодо селекції та формування лояльних до метрополії місцевих еліт, яким забезпечували допуск на глобальні рин-

ки, а відповідно, процвітання, міжнародну легітимність і надію на входження в глобалістську еліту [15, с. 350-351].

Поступово намітився контур створення нового «інтернаціоналу», що поєднує представників глобальних еліт обох блоків. З урахуванням ряду факторів, серед яких: перевага трансатлантистів над своїми опонентами в 4–6 разів за основними ресурсами, втрата адекватності марксистсько-ленінського вчення, економічне та технологічне відставання СРСР, стурбованість частини комуністичних еліт своїм майбутнім, — виникли сприятливі обставини для постановки на порядок денний питання про злиття двох глобалістських проєктів в один за правилами трансатлантистів. «Еліта обох країн, що виникла в епоху Брежнєва і Мао, — пізніше констатував Ф. Фукуяма, — виявилася куди більше схожа на еліту західних країн з порівняним рівнем економічного розвитку, чим хто-небудь міг припустити. І ця еліта змогла зрозуміти, якщо навіть не прийняти, загальну споживчу культуру Америки, Японії, Західної Європи та багато політичних ідей цих країн — теж...» [16, с. 79].

У СРСР після смерті Й. Сталіна позиції «непримирених» у партійній еліті слабшали в протистоянні з прихильниками нового «інтернаціоналу». Другі були представлені міжнародним відділом ЦК, міністерством закордонних справ, КДБ та академічними інститутами. На думку А. Уткіна, сходження «інтернаціоналістів» до вершин влади здійснилося наприкінці брежнєвського правління, коли на чолі КПРС виявилися два поміркованих «інтернаціоналісти» — А. Громико на чолі МЗС та В. Андропов на чолі КДБ, які, у свою чергу, висунули на вершину владної піраміди відвертого «інтернаціоналіста» М. Горбачова [17]. Останній фактично очолив процес інкорпорації «інтернаціоналістів» у глобалістські структури трансатлантистів, розраховуючи, мабуть, на отримання підряду з боку глобалістського співтовариства на управління пострадянськими територіями.

Скоріше за все, цей крок був досить несподіваним для самих трансатлантистів, які розраховували продовжувати використовувати фактор «комуністичної загрози» для збереження існуючого світового порядку. «Спочатку Сполучені Штати були збентежені таким маневром, — констатує І. Валлерстайн, — але незабаром вирішили спробувати представити це свідоме повалення встановленого ними світового порядку як велику перемогу» [13, с. 22].

На декомунізованих територіях під контролем трансатлантистів була сформована нова правляча еліта, рекрутована з числа лівих політичних сил. Наприкінці 80-х — початку 90-х рр. у Європі до влади стали в масовому порядку приходити соціал-демократи, які відтісняли на другий план консервативні сили та проводили

політику в інтересах трансатлантичної метрополії. Більшість із цих політиків пройшли спеціальні кадрові «інкубатори» — глобалістські інституції, що здійснюють відбір перспективних політиків з метою делегування їх у владу на певних умовах. Кандидатури цих політиків повинні були відповідати двом основним вимогам: «По-перше, мати честолюбство, уміти подати себе й подобатися публіці. По-друге, бути керованими, наприклад, мати компромат у минулому або приховані пороки, щоб якщо буде потреба була можливість контролювати їхні вчинки» [18, с. 279]. Паралельно із цим процесом глобалісти встановили контроль над ЗМІ та здійснили цілеспрямований вплив на ту частину посткомуністичної еліти, що має економічні ресурси або тіньову владу, для залучення її до трансатлантичних правил буття.

Таким чином, у ХХІ століття світ вступив на чолі з однією глобалістською транснаціональною елітою, яка, використовуючи потужний економічний військовий та культурно-пропагандистський потенціал ліберальної демократії, поширила свій вплив на всі континенти (за виключенням Китаю та декількох інших держав). Саме цій частині людства доведеться розробляти і реалізовувати стратегію глобального розвитку земної кулі, визначати місце та роль у цих процесах ліберальної демократії.

Вищевикладені факти дозволяють зробити наступні висновки та припущення:

– Ще в античні часи в політичній науці зародилася традиція розглядати характер взаємин суспільства і його панівного класу як фактор, що визначає форму державного правління. Передбачалося, що демократичному правлінню властиве чуйне ставлення до суспільних настроїв і сподівань.

– У роботах родоначальників лібералізму Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Б. Констана, А. де Токвіля та ін. невідчужуваною цінністю ліберальної демократії був проголошений принцип «народного суверенітету» — такої взаємозалежності громадянського суспільства і його еліти, при якій «влада виходить знизу, від народу, а не вниз».

– Розвиток ідеології лібералізму супроводжувався інтенсивними змінами соціальної структури західного суспільства. У ХІХ — першій половині ХХ ст. у суспільному укладі промислових країн стали домінувати буржуазний і пролетарський класи, які витіснили колишні аристократичні еліти.

– На початку ХХ ст. у рамках протистояння соціальних ідентичностей буржуазії та пролетаріату виникло два паралельних і конфронтуючих між собою глобалістських космополітичних проекти, позначених марксистською методологією як «імперіалізм» та «пролетарський інтернаціоналізм». Обидва проекти виступали

за вихід з рамок національних систем цінностей і підпорядкування утворених еліт економічним або ідеологічним імперативам.

— «Імперіалістський» проект розвивався в умовах залишкового колоніалізму. В межах його метрополії (США, Канада, Великобританія й т.д.) політичне життя ґрунтувалося на принципах ліберальної демократії. На колоніальних (периферійних) територіях реалізовувалася імітаційна форма «народного суверенітету».

— Проект «пролетарського інтернаціоналізму», що виник на уламках післяреволюційної Росії, привів до створення квазі-імперії з елементами політичного колоніалізму. Незважаючи на проголошення режиму «народної» (пролетарської, радикальної, революційної й тощо) демократії, суспільство було позбавлене дієвих важелів впливу на еліти.

— Взаємне співробітництво глобальних еліт стало основною засадою їхнього виживання в умовах тиску на них, що підсилювався з боку підвладних мас. Відповідно до дії закону взаємного уподібнення супротивників, тісна взаємодія еліт привела до взаємного уподібнення форм і методів політичного управління масами. Однак для збереження політичної ідентичності, що легітимізує владу цих еліт, перший проект виступав під прапорами ліберальної демократії, другий — комуністичної ідеології.

— В силу ряду обставин наприкінці ХХ ст. «імперіалістський» проект поглинув формально конфронтуючий йому блок комунізованих держав і частково інкорпорував у свої ряди його правлячий прошарок. Фактична ліквідація елементів біполярності підсилила процеси економічної та політичної глобалізації з боку вже єдиних транснаціональних еліт.

— На декомунізованих територіях та в країнах третього світу під контролем трансатлантистів була сформована нова правляча еліта, яка меншою мірою спиралася на ліберально-демократичні традиції «народного суверенітету» і більшою мірою відбивала зацікавленість метрополії в підпорядкуванні собі ресурсної бази глобалізованої держави.

Список використаних джерел:

1. Аристотель. Политика // Древнегреческая философия: От Платона до Аристотеля / Пер. с лат. и древнегреч. — М.: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: Фолио, 2003. — С. 439-699.
2. Макиавелли Н. Размышления над первой декадой Тита Ливия // Макиавелли Н. Государь / Пер. с итал. К. А. Тананушко. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. — С. 123-684.
3. Гоббс Т. О гражданине // Сочинения в 2 т. / Пер. с лат. и англ.; Сост., ред. изд., авт. вступ. ст. и примеч. В. В. Соколов. — М.: Мысль, 1989. — Т. 1. — С. 270-505.

4. Милль Дж. О свободе / Пер. с англ. А. Фридмана // Наука и жизнь. — 1993. — № 11. — С. 10-15.
5. Джефферсон Томас. Инаугураційна промова 1801 року // Демократія: Антологія / Упоряд. О. Проценко. — К.: Смолоскип, 2005. — С. 379-382.
6. Кревельд Мартин ван. Расцвет и упадок государства / Пер. с англ. под ред. Ю. Кузнецова и А. Макеева. — М.: ИРИСЭН, 2006. — 544 с.
7. Элиас Норберт. О процессе цивилизации. Социогенетические и психогенетические исследования. — Том 1. Изменения в поведении высшего слоя мирян в странах Запада. — М.; СПб.: Университетская книга, 2001. — 332 с.
8. Тойнбі А. Дослідження історії / Пер. з англ. — К.: Основи, 1995. — Т. 2. — 406 с.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест коммунистической партии // Маркс К., Энгельс Ф. Избранные сочинения в 10 томах. — М.: ИПЛ. — Т. 3. — 1985. — С. 139-171.
10. Галецкий В. Ф. Системология, историософия и кибернетика глобализации // Население и глобализация: 2-е изд. / Н. М. Римашевская, В. Ф. Галецкий, А. А. Овсянников и др. — М.: Наука, 2004. — С. 29-172.
11. Восленский М. С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. — М.: Советская Россия совм. с МП «Октябрь», 1991. — 624 с.
12. Зиновьев А. А. Русская судьба, исповедь отщепенца. — М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2000. — 506 с.
13. Валлерстайн И. После либерализма / Пер. с англ.; под ред. Б. Ю. Кагарлицкого. — М.: Едиториал УРСС, 2003. — 256 с.
14. Зиновьев А. Горбачевизм. — Нью-Йорк: Liberty publishing house, 1988. — 168 с.
15. Уткин А. И. Вызов Запада и ответ России. — М.: Изд-во Эксмо, 2003. — 608 с.
16. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Пер. с англ. М. Б. Левина. — М.: ООО «Издательство АСТ»; ЗАО НПП «Ермак», 2004. — 588 с.
17. Уткин А. И. Осмысление геополитического сдвига // США и Канада: экономика, политика, культура. — 1998. — №12. — Режим доступа: <http://iskran.iip.net/russ/index-ru.html>.
18. Лисичкин В. А., Шелепин Л. А. Глобальная Империя Зла. — М.: Изд-во Эксмо, 2003. — 448 с.

An attempt to discover ideological organizational mechanisms of forming in the XX century of transnational globalizing elites is done in the article, to investigate influence of this process on realization of liberal-democratic doctrine of «folk sovereignty» and analyse the consequences of this influence for subsequent transformation of the modern liberal-democratic regime.

Key words: liberal democracy, folk sovereignty, globalization, political elite, political transformation.

Отримано 20.12.2009